

## Το ρεμπέτικο

### Α. Ζητήματα έρευνας

Το 1947 στην εφημερίδα *Ριζοσπάστης* ξεκινά η δημοσίευση σειράς άρθρων σχετικά με το ρεμπέτικο. Στη σειρά αυτή, καθώς και στις επόμενες ερευνητικές απόπειρες, γίνεται προσπάθεια να προσεγγισθεί το φαινόμενο του ρεμπέτικου, να εντοπισθούν και να κατανοηθούν οι αιτίες γέννησης του και γενικότερα να μελετηθούν όλες οι δυνατές εκφάνσεις του. Τα ζητήματα που τίγονται στα σχετικά με το θέμα του ρεμπέτικου κείμενα αυτής της εποχής είναι πολλά με κυρίαρχα ωστόσο τα ακόλουθα:

- 1. Ποια είναι η κοινωνική φυσιογνωμία, η λειτουργία αλλά και η αισθητική πρόσληψη του συγκεκριμένου μουσικού είδους.** Οι αρθρογράφοι προσπαθούν να οριοθετήσουν το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκε το ρεμπέτικο. Παραβατικός υπόκοσμος, λούμπεν, λούμπεν-προλεταριάτο, περιθώριο, στιγμιαίο πέρασμα από την παρανομία, προλεταριοποίηση της αγροτιάς, βίαιη αστικοποίηση είναι μερικές από τις αιτίες που προβάλλουν. Οι περισσότεροι πάντως ρεμπέτες δεν θεωρούσαν τα τραγούδια τους έκφραση του υπόκοσμου.
- 2. Η χρονολόγηση των απαρχών του ρεμπέτικου:** Το εν λόγω ζήτημα είναι ένα από τα πλέον δυσεπίλυτα παραμένει μάλιστα ακόμη και σήμερα ανοιχτό. Μερικοί τοποθετούν την αρχή του ρεμπέτικου στο Βυζάντιο, άλλοι στα μέσα του 19<sup>ου</sup> αιώνα, ενώ άλλοι στην περίοδο του μεσοπολέμου.
- 3. Η ελληνικότητα του μπουζουκιού:** Η προέλευση του βασικού μουσικού οργάνου του ρεμπέτικου αλλά και των μουσικών δρόμων που χρησιμοποιούνται στην σύνθεση των τραγουδιών αφορά σε απόψεις ερευνητών που συχνά δίστανται. Όργανο που δεν είναι ελληνικό και μειωμένων δυνατοτήτων το χαρακτηρίζουν οι μεν, ελληνικό, η καταγωγή του οποίου χάνεται στην αρχαία Ελλάδα υποστηρίζουν κάποιοι άλλοι.
- 4. Η πρώτη ηχογράφηση με μπουζούκι:** Πρόκειται για ένα ζήτημα στο οποίο οι ερευνητές δεν έχουν ακόμη καταλήξει. Η εποχή που φέρεται ως αυτή κατά την οποία έγιναν οι πρώτες ηχογραφήσεις συμπίπτει με την εποχή που δημιουργούνται οι πρώτες δισκογραφικές εταιρείες πολλές από τις οποίες κλείσανε ή περάσανε σε άλλα χέρια με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η επιβεβαίωση αρκετών υποθέσεων λόγω έλλειψης στοιχείων γύρω από την δισκογραφική γενικότερα παραγωγή.
- 5. Η λαογραφική κατάταξη του μουσικού είδους:** Πρόκειται για ένα θέμα που έχει οδηγήσει σε πολλές διαφωνίες και αντιπαραθέσεις μεταξύ αρθρογράφων-ερευνητών του ρεμπέτικου. Δημοτικό, αστικό λαϊκό, αστικό δημοτικό. Αυτές είναι κάποιες από τις προτάσεις που έχουν διατυπωθεί.
- 6. Η ετυμολογία της λέξης ρεμπέτης:** Ένα ζήτημα που μένει άλυτο ακόμη μέχρι τις μέρες μας είναι η ετυμολογία της λέξης ρεμπέτης. Στην αρχή των σχετικών συζητήσεων δεν δόθηκε μεγάλο βάρος στην ετυμολογία. Αργότερα όμως προσπάθησαν να οριοθετήσουν το κοινωνικό πλαίσιο που δημιούργησε το ρεμπέτικο χρησιμοποιώντας την ετυμολογία. Η προσπάθεια δεν απέδωσε ικανοποιητικά. Για να αναφερθούμε σ' αυτά τα τραγούδια χρησιμοποιούμε τον όρο ρεμπέτικα. Ο όρος επικράτησε έναντι άλλων (καρίπικα, μάγκικα, μόρτικα κ.λ.π.) και εισήχθη σχετικά όψιμα. Πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε σε ετικέτες δίσκων για να περιγράψει τραγούδια αρκετά διαφορετικά μεταξύ τους. Ακόμη και στα τραγούδια που σήμερα ονομάζουμε ρεμπέτικα οι λέξεις ρεμπέτης και ρεμπέτικα εμφανίζονται για πρώτη φορά περίπου το 1935. Σ' αυτό το σημείο να αναφέρουμε πως οι ρεαλιστές πεζογράφοι του ύστερου 19<sup>ου</sup> αιώνα περιγράφουν την περιθωριακή ζωή των πόλεων χρησιμοποιώντας, για τους χαρακτήρες τους, λέξεις όπως μάγκας, αλάνης, μόρτης, βλάμης, ασίκης, χασικλής όχι όμως και την λέξη ρεμπέτης. Αναφέρονται επίσης σε τραγουδιστές που έδρασαν το δεύτερο μισό του 19<sup>ου</sup> αιώνα και οι οποίοι τραγουδούσαν τραγούδια με στίχους

δανεισμένους από τα δημοτικά τραγούδια. Οι ίδιοι στίχοι ηχογραφούνται αργότερα ως «ρεμπέτικοι».

7) **Η πολιτισμική αξία του ρεμπέτικου.** Και στο ζήτημα αυτό οι απόψεις δίστανται. «Φαινόμενο ξεπεσμού [...] και συνεπώς δεν έχει τίποτε το κοινό με τον πολιτισμό» (Α. Παρίδης) υποστηρίζουν οι μεν, «το μεγάλο σόι το ρεμπέτικο [...] είναι η μόνη απόδειξη πως έχουμε πολιτισμό» (Γ. Τσαρούχης) οι δε. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Μ. Χατζηδάκη ο οποίος με τη διάλεξη του 1949 επιβάλλει σε αρκετούς το ρεμπέτικο, ενώ στα τέλη της δεκαετίας του 1970 τα βάζει με τους «ρεμπετολόγους». Τότε ανέφερε ότι το ρεμπέτικο ήταν «γραφικός ελάσσων μύθος του χθες, που δεν αξίζει την προσοχή που το αποδίδεται σήμερα». Τη στάση του ακολούθησαν αργότερα και ο Η. Πετρόπουλος και ο Ν. Χριστιανόπουλος.

8) **Η σχέση του ρεμπέτικου με το δημοτικό τραγούδι και την βυζαντινή μουσική:** Πρόκειται για ένα θέμα που απασχόλησε επίσης τους αρθρογράφους και τους ερευνητές. Αρκετοί, όπως ο Μ. Χατζιδάκις, θεωρούν πως στο ρεμπέτικο υπάρχουν στοιχεία από το δημοτικό τραγούδι και πως η μελωδική του γραμμή έχει πολλά κοινά με τους ήχους της βυζαντινής μουσικής. Άλλοι, όπως ο Β. Παπαδημητρίου, θεωρούν πως τα ρεμπέτικα χρησιμοποιούν κυρίως «ανατολίτικες σκάλες» και πως τα περισσότερα είναι γραμμένα στους ευρωπαϊκούς τρόπους (μινόρε-ματζόρε).

9) **Η συγγένεια της βυζαντινής με την ανατολική μουσική:** Ένα ακόμη ζήτημα που απασχόλησε τους ερευνητές από τα πλέον περίπλοκα και ακανθώδη.

## **Β. Ερευνητές – το έργο τους**

### **1. Η. Πετρόπουλος- ο παθιασμένος λαογράφος του περιθωρίου**

#### **α) Βιογραφικά**

<<Οι αναίσθητοι με ρωτούν: -γιατί δε γυρίζεται στην Ελλάδα; Βεβαίως, τυγχάνω υποχρεωτικώς έλλην, αλλά η χώρα μου με κουρελιάζει. Δεν θα 'θελα να ξαναπατήσω στην Αθήνα. Και είπα στη γυναίκα μου: -όταν ψοφήσω, εδώ στο Παρίσι, να κάψεις το κουφάρι μου στο κρεματόριο και να ρίξεις τις στάχτες μου στον υπόνομο. Τέτοια είναι η διαθήκη μου>> Ηλίας Πετρόπουλος

Ο **Ηλίας Πετρόπουλος** γεννήθηκε στην Αθήνα στις 26 Ιουνίου του 1928, ήταν το μεγαλύτερο από τα τρία παιδιά της οικογένειας του Νίκου και της Σοφίας Πετροπούλου. Το 1934 εγκαθίστανται οικογενειακώς στη Θεσσαλονίκη, λόγω της μετάθεσης του πατέρα του. Το 1943 οργανώνεται στη Ε.Π.Ο.Ν Θεσσαλονίκης και στη συνέχεια σχετίζεται με τους Πάνο Θασίτη, Αλέκο Μαρκέτο, Μ. Αναγνωστάκη παίρνοντας ενεργό μέρος στους παράνομους μηχανισμούς της Αριστεράς. Στον πόλεμο του '40 ο πατέρας του κατατάσσεται εθελοντής. Γράφει σχετικά ο ίδιος: *Τον Οκτώβριο του '44 εσκότωσαν τον πατέρα μου. Δε βρέθηκε ποτέ το πτώμα του... Μετά το θάνατο του ήμουν αναγκασμένος, εγκαταλείποντας το σχολείο, να δουλέψω. Έπιασα δουλειά σαν εργάτης οδοποιΐας. Την πρωτοχρονιά του 1946 διορίστηκα φύλακας στο μεγάλο πάρκο της Θεσσαλονίκης, όπου δούλεψα ως τον Σεπτέμβριο του '49 πηγαίνοντας παράλληλα στο νυχτερινό γυμνάσιο της ΧΑΝΘ. Τον Σεπτέμβρη του '49 πήρα μετάθεση για την Δημοτική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης αλλά λίγες μέρες αργότερα με απόλυσαν ως κομμουνιστή. Σήμερα καταλαβαίνω πεντακάθαρα ότι αυτό το μεγάλο πάρκο της Θεσσαλονίκης (και τα πέριξ του) υπήρξε για μένα ένα μεγάλο Πανεπιστήμιο. Εκεί έμαθα καλά τα ρεμπέτικα τραγούδια, αν και η σπουδή τους είχε αρχίσει μες στο σπίτι μας. Τον Οκτώβριο του 1949 έδωσε εξετάσεις και πέτυχε μεταξύ των πρώτων στη Νομική Σχολή του Α.Π.Θ. Την ίδια περίοδο γνωρίζεται με τον Ν. Γ. Πεντζίκη, μια σχέση μοιραία και καθοριστική για την περαιτέρω πορεία του. Με τη νίκη της Ε.Δ.Α στις δημοτικές του 1957 στο δήμο Θεσσαλονίκης τοποθετείται Γραμματέας της Εκπολιτιστικής Επιτροπής του Δημοτικού Συμβουλίου. Το 1958 συμμετέχει στη Συντακτική Επιτροπή του περιοδικού «Διαγώνιος», του Ν. Χριστιανόπουλου, ως υπεύθυνος για τα οικονομικά και για την παρουσίαση των εικαστικών τεχνών. Την ίδια χρονιά κυκλοφορεί το βιβλίο του «Ν. Γ. Πεντζίκης». Την περίοδο της δολοφονίας του Λαμπράκη (1963) δούλεψε ως δημοσιογράφος στην εφημερίδα «Θεσσαλονίκη». Το 1965 δημοσιεύει στο περιοδικό «Ζυγός» εκτενή αποσπάσματα από τη μελέτη του «**Ελύτης Μόραλης Τσαρούχης**». Εγκαθίσταται στην Αθήνα και εργάζεται ως δημοσιογράφος στην εφημερίδα «Μεσημβρινή» και στο περιοδικό*

«Εικόνες». Το 1968 εκδίδει τα **«Ρεμπέτικα τραγούδια»**. Για το περιεχόμενο του βιβλίου ασκείται δίωξη σε βάρος του και στις 7.6.1969 καταδικάζεται σε 18 μήνες φυλάκιση και οδηγείται στις φυλακές του Γεντί Κουλέ. Απολύεται τον Φεβρουάριο του 1971. Στο βιβλίο **«Επιστολαί προς μνηστήν»** σε σκίτσο του Φασιανού απεικονίζεται ο Η. Πετρόπουλος με το συνοδευτικό σκωπτικό σημείωμα: *«Κύριε Πετρόπουλε δεν φθάνει που πήρατε 18 μήνες φυλακήν αλλά εξακολουθείτε να γράφετε ερωτικές επιστολάς; Θα σας κρεμάσουν!»*.

Με την αποφυλάκισή του εκδίδει τα **«Καλιαρντά»**: *Ερασιτεχνική γλωσσολογική έρευνα του Η. Πετρόπουλου*. Γράφει ο ίδιος σχετικά: *Κανείς εκδότης δεν ήθελε να βγάλει τα «Καλιαρντά», οι ανύπαρκτες εκδόσεις «Δίγαμμα» που φιγουράρουν πάνω στο εξώφυλλο του λεξικού μου είναι δικό μου παραμύθι. Τη μέρα που έβγαλα στα βιβλιοπωλεία τα «Καλιαρντά» είχε αποφασιστεί η φυλάκισή μου. Για τα «Καλιαρντά» έγινε μία και μοναδική δίκη στις 8.5.1972, που είχε ως συνέπεια τον εγκλεισμό του στις φυλακές Κορυδαλλού.*

Στις 15.6.1972, ήδη κρατούμενος, καταδικάζεται από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο σε 7 μήνες φυλάκιση και πρόστιμο 5.000 μεταλλικών δρχ. για τη λέξη «αιδοίον» που περιεχόταν σε διήγημα του στο περιοδικό «Τραμ» (Φλεβάρης 1972, τεύχος 3-4). Νέα δίκη στο Τριμελές Εφετείο, την Παρασκευή 10 Νοεμβρίου 1972: Για τον μεν Θ. Λιβιεράδη, επίσης κατηγορούμενο για τη φράση «επιχείρησα να αυνανιστώ», σε κείμενο («Το όνειρο») στο ίδιο περιοδικό, υπήρξε απαλλακτική απόφαση, ενώ η έφεση του Πετρόπουλου απερρίφθη ως ανυποστήρικτη. Παρόλα αυτά επιμένει να διακηρύττει: *«Μεταχειρίζομαι τα βιβλία μου σαν χειροβομβίδες. Εκσφενδονίζω ένα βιβλίο και αναμένω αποτελέσματα. Διαλέγω προσεχτικά την ημερομηνία έκδοσης. Μερικά βιβλία μου κυκλοφόρησαν ένα μήνα μετά τη δακτυλογράφηση τους, ενώ κάμποσα άλλα περιμένουν τη σειρά τους εδώ και χρόνια. Έγραψα το βιβλίο το «**Εγχειρίδιον του καλού κλέφτη**» το 1975-1976. Δεν το 'στειλα για στοιχειοθεσία παρά στις 10.10.1978. Εκκυκλοφόρησε ένα χρόνο αργότερα όταν πια επείσθην ότι η Ελλάδα δεν θα απαλλαγεί από τον φασιστικό νόμο περί τύπου. Ώστε, ενεργώ με σύνεση...»*

Κουρασμένος πια από τη βιομηχανία των διώξεων εις βάρος του αποφασίζει να φύγει για το Παρίσι (1975), μετά και τη γνωριμία του με τη Μαίρη Κουκουλέ. Σπουδάζει επί τρία χρόνια τουρκολογία στην École Pratique. *(Αυτό που μ' ενδιέφερε ήταν η στρουχτούρα της τουρκικής γλώσσας. Η τουρκική δεν έχει καμιά σχέση με την ινδοευρωπαϊκή οικογένεια, όπως δεν έχει καμιά σχέση με τις αραβικές γλώσσες, τις σημιτικές κ.λπ. Η αργκό μας είναι κατά το ήμισυ βασισμένη στην τουρκική αργκό των καπανταήδων της Πόλης.)* Την περίοδο 1983-84 έζησε στη Γερμανία, μετά από πρόσκληση της Γερουσίας του Βερολίνου. Το 1985 επέστρεψε στο Παρίσι όπου και εργάστηκε συστηματικά μέχρι το θάνατο του, την Τετάρτη 3 Σεπτεμβρίου 2003 στις 23. 10' ώρα Γαλλίας, *«ελεύθερος στην κατάκτηση του ιδιωτικού μου καρκίνου»*, όπως προφητικά έγραφε δέκα χρόνια πριν. Τελευταίο έργο του που φρόντισε και επιμελήθηκε ο ίδιος, όπως άλλωστε όλα τα βιβλία του, τα **«Ελλάδος κοιμητήρια»**. *«Ένας-ένας οι φίλοι πεθαίνουν και βλέπω να αδειάζουν τα χαρακώματα. Η γενιά μου φεύγει, σβήνει, χάνεται. Γράφω τον σύντομο επίλογο...»* Η αποτέφρωση του Η. Πετρόπουλου έγινε στο κρεματόριο του νεκροταφείου Père Lachaise το Σάββατο 13 Σεπτεμβρίου 2003 και οι στάχτες του πετάχτηκαν στον υπόνομο σύμφωνα με διαθήκη του που είχε καταθέσει στο ελληνικό Προξενείο του Παρισιού ακριβώς δέκα χρόνια πριν (6. 9.1993). και οι στάχτες του πετάχτηκαν στον υπόνομο.

## β) Το έργο του Η. Πετρόπουλου

Από τον ίδιο για τον ίδιο:

*« Αντί να γράφω επιστημονικά βιβλία λέω ότι είμαι ημιεπιστήμων, ότι γράφω ημιεπιστημονικά βιβλία σαρκάζοντας φυσικά και τους επιστήμονες και τον εαυτό μου. Γιατί αυτά που γράφω δεν είναι αντικειμενικές αλήθειες. Είναι επιστημονικές και στιγμιαίες. Θα έρθει με το καλό ένας άλλος επιστήμονας ν' αποδείξει ότι έλεγα ηλιθιότητες. Τα λάθη, όχι μόνο μου δίνουνε τροφή, αλλά με κάνουνε πιο πολύ βέβαιο για ορισμένες προσεγγίσεις.»*

Ο Πετρόπουλος ήταν πνεύμα ανήσυχο και ερευνητικό, πολέμιος των ακαδημαϊκών και του κατεστημένου, ο πρώτος λαογράφος στην Ελλάδα που ασχολήθηκε με το περιθώριο και κατέγραψε πρόσωπα και πράγματα περιφρονημένα από την επίσημη ιστορία της χώρας του. Έζησε από κοντά

ρεμπέτες, αλήτες, μάγκες, πόρνες και ομοφυλόφιλους, φυλακισμένους και καταδιωκόμενους, που έγιναν οι ήρωες των βιβλίων του. Αυτοεξόριστος μετά το 1973 στο Παρίσι δούλευε με μια μανία που θα τη ζήλευαν χιλιάδες ανερχόμενοι ερευνητές. Έπιανε ένα θέμα κι ασχολούταν μαζί του επί χρόνια. Εξαντλούσε κάθε δυνατή πηγή, περικυκλώνονταν από αμέτρητα λεξικά, ταξινομώντας τα πάντα στο κεφάλι του, σε απεριόριστες στοίβες χαρτιών και φακέλους που σκάλιζε αργότερα με την ησυχία του. Τεράστιο αρχείο εικονογραφικού υλικού, άκρως απαραίτητο στα βιβλία του, λειτουργούσε πάντα ως αποδεικτικό στοιχείο σε αυτά που έγραφε. Είναι λάτρης της αλήθειας και αυτή αναζητεί μέσα από τα κείμενα και βιβλία του χωρίς αοριστίες και τσαπατσουλίες. Και την αναζητεί προσεγμένα και με μεθοδικότητα, χωρίς να τον αφορά ο χρόνος ολοκλήρωσης. Γράφοντας απλά, με χιούμορ, κατανοητά, κάνοντας και τον πιο απλό αναγνώστη να κατανοήσει το θέμα του που δεν ήταν άλλο από το περιθώριο. Αντικείμενο ήταν πιο συγκεκριμένα οι καπανταήδες, οι μαχαιοβγάλτες, οι χαρακίριδες και πάνω απ' όλα οι παλιοί ρεμπέτες που ήταν και το αγαπημένο του θέμα. Είναι ίσως ο μοναδικός άνθρωπος που έγραψε τόσο πολύ γι' αυτό το πολιτισμικό κεφάλαιο της Ελλάδας. Μιας χώρας που τον κυνήγησε, τον φυλάκισε τον δίκασε, τον κούρασε, μιας χώρας που ως συνήθως τρώει τα «απροσάρμοστα» παιδιά της. Και ο Πετρόπουλος ήταν ένα από αυτά. Αναρχικός, άθεος, ασυμβίβαστος, υβριστικός, αντίθετος με την επίσημη λαογραφία των πανεπιστημιακών.

Τα βιβλία του έχουν συχνά τη μορφή της μελέτης ή της μονογραφίας, ενώ πολλά αποτελούν συλλογές άρθρων παρεμφερούς θεματικής, είτε δημοσιεύτων, είτε δημοσιευμένων σε περιοδικά και εφημερίδες της εποχής. Συνεργάστηκε μεταξύ άλλων με τις εφημερίδες *Ελευθεροτυπία*, *Εποχή*, με τα περιοδικά *Σχολιαστής*, *Ιχνευτής* και *Μανδραγόρας*. Από χρόνια είχε προσφέρει το σύνολο του αρχείου του στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη, όπου το 1998 πραγματοποιήθηκε προς τιμήν του εκδήλωση, η μόνη στην Ελλάδα όσο βρισκόταν εν ζωή, από το περιοδικό *Μανδραγόρας*. Επτά χρόνια μετά πραγματοποιήθηκε η δεύτερη εκδήλωση στην Ελλάδα για το έργο του από το δήμο Κομοτηνής (2005). Στον Η. Πετρόπουλο ήταν αφιερωμένο επίσης το τεύχος του 1981 του ετήσιου αμερικάνικου περιοδικού *Maledicta*, όπως και του γερμανικού *Die Horen*, (1989), που αναδημοσίευσε το *In Berlin*.

Αυτό το τέρας μνήμης κι έρευνας ήταν ο χειρότερος εφιάλτης όλων των λεξικογράφων της χώρας μας. Οτιδήποτε δοτό γι' αυτόν, ήταν και παράλογο. Δε πίστευε σε κανένα θεσμό, (θρησκεία, στρατό, πολιτικές παρατάξεις), όλα βρισκόνταν υπό αμφισβήτηση στο κεφάλι του. Ολάκερες νύχτες, ακούγοντας τζαζ και τα αγαπημένα του ρεμπέτικα, μέσα στη κάμαρα του, στο Παρίσι περικυκλωμένος από ανείπωτες αλήθειες για το κόσμο του περιθωρίου, για τα πράγματα που στις μέρες μας πια έχουν τα περισσότερα σκαρτέψει, μπουρδέλα, μάγκες, το τραγούδι, το αυθεντικό. Σε μια συνέντευξη του είχε πει: «*Γράφω για τους νέους και απευθύνομαι στους νέους. Το κοινό μου ήταν, είναι και ελπίζω ότι θα είναι πάντα νέοι*».

Ο Πετρόπουλος έγραψε 80 περίπου βιβλία. Ανάμεσα τους συναντούμε ποιητικές συλλογές του, βιβλίο με κολάζ δικά του, καθώς και προσωπικά του κείμενα. Αναλάμβανε ο ίδιος την επιμέλεια των βιβλίων του από την αρχή ως το τέλος, όπως στο έργο του: **Ελύτης- Μόραλης -Τσαρούχης**, όπου μας παραδίδει ένα βιβλίο κυριολεκτικά στο χέρι. Όλα τα κείμενα είναι χειρόγραφα κι επενδυμένα με δικά του σκίτσα, κάτι που έκανε σχεδόν σε όλα του τα βιβλία, προσπαθώντας να απεικονίσει ένα πράγμα ή ένα μέρος. Από τις μεγάλες, άλλωστε αγάπες του Πετρόπουλου ήταν η ζωγραφική και τα κολάζ. Τραβούσε μόνος του φωτογραφίες, επεμβαίνοντας στη συνέχεια πάνω σε αυτές με το δικό του ξεχωριστό τρόπο. Στα εξώφυλλα των έργων του συναντούμε εικαστικές παρεμβάσεις φίλων του καλλιτεχνών όπως του Ακριθάκη, Φασιανού, Τσόκλη, κ.α. Διάλεγε επίσης τις διαστάσεις των βιβλίων του, το χαρτί και όλα τα συναφή τυπογραφικά που ακολουθούνται για την ολοκλήρωση ενός βιβλίου. Ήταν τελειομανής με τα πράγματα που καταπιανόταν κι αυτό φαίνεται στην αρτιότητα που παρακολουθούμε στα έργα του.

Έγινε γνωστός στο πλατύ κοινό με το βιβλίο του ***Το εγχειρίδιο του καλού κλέφτη*** που εκδόθηκε στην Αθήνα το 1979 από τον εκδοτικό οίκο Νεφέλη, ενώ αναμφισβήτητη είναι και η αξία της πρώτης ρεμπετολογικής μελέτης στην Ελλάδα που ακόμα και σήμερα αποτελεί σημείο αναφοράς για τη μελέτη του ρεμπέτικου, τα ***Ρεμπέτικα τραγούδια*** (Αθήνα 1968), τα οποία επανεκδόθηκαν πολλές φορές, με αρκετές προσθήκες και βελτιώσεις. Άλλα του έργα είναι τα ***Καλιαρντά*** (Αθήνα

1971), *Kiosque grec, La Voiture grecque, Cages d'oiseaux, Moments en Grèce* (*Το ελληνικό περίπτερο, Αυτοκίνητο, Κλουβιά πουλιών και Στιγμές στην Ελλάδα*) που εκδόθηκαν στο Παρίσι το 1976 καθώς και *Ο τούρκικος καφές εν Ελλάδι* (Αθήνα 1979), *Το μπουρδέλο* (Αθήνα 1980), *Θεσσαλονίκη: η μνήμη μιας πόλης* (Παρίσι 1982), *Πτώματα, πτώματα, πτώματα* (Αθήνα 1988), *Ο μύσταξ* (Αθήνα 1989), *Ρεμπετολογία* (Αθήνα 1990) και το τελευταίο βιβλίο εμπνευσμένο από τη μόδα του στρίνγκ, πιστό στο στυλ Πετρόπουλου, *Ο κουραδοκόφτης*. Ανάμεσα στα έργα του, είναι ακόμα το πασίγνωστο *Το άγιο χασισάκι, Υπόκοσμος και Καραγκιόζης, Ιστορία της Καπότας, Καπανταήδες και μαχαιροβγάλτες*, καθώς και το τελευταίο του που κυκλοφόρησε το 2003, οι *Παροιμίες του υπόκοσμου*. Ο Πετρόπουλος έγραψε μονογραφίες για τους ζωγράφους Μοσχίδη, Πεντζίκη, Τέτση, Σικελιώτη και τους γελοιογράφους Μποστ και Καναβάκη.

Ο Πετρόπουλος πέρα από λαογράφος και λεξικογράφος υπήρξε και ποιητής. Αυτό φαίνεται μέσα σ' όλα του τα βιβλία του, όπου ο λόγος του κυλάει σαν πρόστυχου κληρωτού των λέξεων. Στα ποιήματά του διακρίνεις το θάνατο και τον έρωτα παντού, γράφει σχεδόν σα το τελευταίο άνθρωπο πάνω στη γη. Το θράσος του είναι απερίγραπτο και οι ακαδημαϊκοί είναι γι' αυτόν στοχαστές που δεν ονειρεύονται ποτέ. Τα τρία ποιητικά έργα του (*Ποιήματα 1968-1974*, *Ποιήματα 1982-1991* και *Ποτέ και τίποτα 1993*) ακολουθούν χωρίς αμφιβολία την ίδια οπτική που διαφαίνεται σε όλο του το έργο. Στην σκληρή και ασυνήθιστη ποίηση του, συναντάμε τον ίδιο πράγματι ανατρεπτικό χαρακτήρα αν και εδώ μας παρουσιάζεται ο όχι χωρίς τρυφερές στιγμές συναισθηματικός του κόσμος. Ποιήματα της τελευταίας του ποιητικής συλλογής μελοποιήθηκαν το 2000 από την Μαρίνα Καναβάκη.

Ο Πετρόπουλος ήταν επίμονος ερευνητής των λαϊκών φραστικών επινοήσεων αλλά και πιστός στην πολυτονική γραφή, συστηνόταν ως λαογράφος και έψεγε με το ύφος του τον καθωσπρεπισμό του «πολιτικά ορθού». Το έργο του αναδίδει μια αίσθηση καθολικού ανθρώπου. Δεν θα ήταν υπερβολή να τον χαρακτηρίσουμε ιστορικό, λαογράφο, γλωσσολόγο, εικαστικό καλλιτέχνη, φωτογράφο - εν τέλει έναν ελεύθερο στοχαστή-ερευνητή που το έργο του αξίζει ευρύτερης αποδοχής. Τα περίπου 80 βιβλία του και τα πάνω από 1000 άρθρα του αποτελούν καταθέσεις έρευνας και μελέτης του λαϊκού πολιτισμού, ενώ πολλές φορές ερευνά θέματα ταμπού ή περιθωριακά (χασίς, ρεμπέτικο, υπόκοσμος, πορνεία, σεξουαλικότητα, φυλακή). Με βασικό άξονα ό, τι ο ίδιος αποκάλεσε «*λαογραφία του άστεως*», το έργο του καταγράφει δομές, θεσμούς, τρόπους έκφρασης και αντικείμενα της ελληνικής λαϊκής κουλτούρας. Το ανέκδοτο έργο του είναι τεράστιο, μέρος του οποίου είναι λεξικογραφικό. Το «*Υπο-Λεξικό*», το «*Λεξικό του πολιτικού λόγου*», το «*Ονοματολεξικό*» και τα «*Φλοράδικα*» περιμένουν τη μεταθανάτια επιμέλεια και δημοσίευσή τους.

**ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ**

**03-12 - 2008**

**ΘΕΜΑ: Το ρεμπέτικο**

**Οι χοροί: ζεϊμπέκικος και χασάπικος**

**Εισαγωγή**

**α) Η περιγραφή της προετοιμασίας**

**β) Απόψεις- διαπιστώσεις**

**γ) ο χορευτής**

**δ) οι περί τον χορευτή**

**ε) αντί επιλόγου**

**ΘΕΜΑ: Το ρεμπέτικο****Οι χοροί: ζεϊμπέκικος και χασάπικος****Εισαγωγή***Ο ζεϊμπέκικος*

Ο **ζεϊμπέκικος** ήταν χορός των ζεϊμπέκηδων, ενός σώματος των ειδικών δυνάμεων του τουρκικού στρατού (ίσως εξισλαμισθέντες Έλληνες της Μικράς Ασίας), χορεύεται ακόμη στην Κύπρο, ίσως κι αλλού. «Ζεϊμπέκια» τριγυρίζουν στη Μακρυνίτσα του Βόλου τις αποκριές. Ο ζεϊμπέκικος, όπως τον χόρευαν οι ρεμπέτες, είναι διαφορετικός από τον παραδοσιακό χορό, χορεύεται σόλο και χωρίς καθορισμένα βήματα. Η μόνη αναφορά που έχει ο χορευτής είναι οι φιγούρες, που όμως κι αυτές δεν είναι περιορισμένες και του αφήνουν μεγάλη ελευθερία. Ίσως ο ζεϊμπέκικος χορεύτηκε τόσο από τους ρεμπέτες γιατί είναι ατομικός χορός. Αυτός που τον χορεύει ηρωοποιείται, αλλά και έχει όλες τις ευκαιρίες να εκφράσει ότι θέλει με το χορό του. Χέρια, πόδια, κορμί, όλα λαμβάνουν μέρος στο ζεϊμπέκικο. Ακόμα και το τραπέζι της ταβέρνας. Και είναι κανόνας ιερός και απαράβατος, ο ζεϊμπέκικος να χορεύεται σόλο. Εξαίρεση μπορεί να κάνει ο ρεμπέτης για έναν πολύ φίλο του μόνο.

*Ο χασάπικος*

Ο **χασάπικος** χορεύεται με βήματα από δύο τουλάχιστον χορευτές, κάποιες φορές από τρεις ακόμη κι από τέσσερις. Για την καταγωγή του χασάπικου δεν ξέρουμε πολλά πράγματα. Φαίνεται πως ξεκίνησε απ' την Πόλη, τον χόρευαν μάλιστα και οι Θρακιώτες. Η μουσική του είναι 2 / 4, τονισμένη και αργή. Ο χορός έχει εντελώς καθορισμένα βήματα, τόσο καθορισμένα που οι χορευτές πρέπει να είναι «βλάμηδες», φίλοι για να τον χορέψουν ωραία. Ο χασάπικος, όπως τον χορεύουν οι ρεμπέτες, δεν έχει καμιά σχέση με τους παραδοσιακούς ελληνικούς χορούς. Ο χωριάτης χορεύοντας κοιτάει τον ουρανό, ο ρεμπέτης κοιτάει τα παπούτσια του. Και δεν σταματάει εδώ: Δίνει την εντύπωση πως δεν μπορεί να ξεκολλήσει από τη γη, αντίθετα με το χωριάτη που τούτο είναι το μοναδικό μέλημά του. Μα μην ξεχνάμε πως ο ρεμπέτης, ακόμα και την ώρα που χορεύει, σκέφτεται συνεχώς τις σκοτούρες του και τα προβλήματά του. Ακόμα και το τραγούδι που ακούει, αυτά του θυμίζει.

**α) Η περιγραφή της προετοιμασίας για τον ζεϊμπέκικο**

**Παίξε, Χρήστο, το μπουζούκι, ρίξε μια γλυκιά πενιά,  
σαν γεμίσω το κεφάλι, γύρνα το στη ζεϊμπεκιά. (Τσέτσης)**

Το ζεϊμπέκικο χορεύεται δύσκολα. Δεν έχει βήματα είναι ιερατικός χορός με εσωτερική ένταση και νόημα που ο χορευτής οφείλει να το γνωρίζει και να το σέβεται. Είναι η σωματική έκφραση της ήττας. Η απελπισία της ζωής. Το ανεκπλήρωτο όνειρο. Είναι το «δεν τα βγάζω πέρα». Το κακό που βλέπεις να έρχεται. Το παράπονο των ψυχών που δεν προσαρμόστηκαν στην τάξη των άλλων. Το

ζεϊμπέκικο δεν χορεύεται ποτέ στην ψύχρα, ως κούφια μόνον επίδειξη. Ο χορευτής πρέπει πρώτα «να γίνει», να φτιάξει κεφάλι με ποτά και όργανα, για να ανέβουν στην επιφάνεια αυτά που τον τρώνε.

Ο αληθινός άντρας δεν ντρέπεται να φανερώσει τον πόνο ή την αδυναμία του, αγνοεί τις κοινωνικές συμβάσεις και τον ρηχό καθωσπρεπισμό. Συμπάσχει με τον στίχο ο οποίος εκφράζει σε κάποιον βαθμό την προσωπική του περίπτωση, γι' αυτό επιλέγει το τραγούδι που θα χορέψει και αυτοσχεδιάζει σε πολύ μικρό χώρο ταπεινά και με αξιοπρέπεια. Δεν σαλτάρει ασύστολα δεξιά κι αριστερά, βρίσκεται σε κατάνυξη. Η πιο κατάλληλη στιγμή για να φέρει μια μαύρη βόλτα είναι η στιγμή της μουσικής γέφυρας, εκεί που και ο τραγουδιστής ανασαίνει. Ο σωστός χορεύει μια φορά, δεν μονοπωλεί την πίστα. Το ζεϊμπέκικο είναι σαν το «Πάτερ Ημών». Τα είπες όλα με τη μία.

## **β) Απόψεις- διαπιστώσεις**

1. **Τα μεγάλα ζεϊμπέκικα είναι βαριά, θανατερά** για παράδειγμα:

Ίσως αύριο χτυπήσει πικραμένα του θανάτου η καμπάνα και για μένα. (Τσιτσάνης)  
Τι πάθος ατελείωτο που είναι το δικό μου, όλοι να θέλουν τη ζωή κι εγώ το θάνατό μου.  
(Βαμβακάρης)

2. **Το ζεϊμπέκικο δεν σε κάνει μάγκα, πρέπει να είσαι για να το χορέψεις.** Οι τσιχλίμαγκες με το τζελ που πατάνε ομαδικά σταφύλια στην πίστα εκφράζουν ακριβώς το χάος που διευθετεί η εσωτερική αυστηρότητα και το μέτρο του ζεϊμπέκικου.
3. **Το ζεϊμπέκικο δεν χορεύεται σε οικογενειακές εξόδους ή γιορτές στο σπίτι, δεν συμβιβάζεται προς το πνεύμα.** Πόσο μάλλον όταν υπάρχουν κουτσούβελα που κυκλοφορούν τριγύρω παντελώς αναίσθητα. Είναι χορός μοναχικός. Όταν το μνήμα χάσκει στα πόδια σου, ο τόπος δεν σηκώνει άλλον. Είναι προσβολή να ενοχλήσει μια ξένη κι απρόσκλητη παρουσία. Γι' αυτό κάποιιοι ανίδεοι αριστεροί διανοούμενοι ερμήνευσαν την επιβεβλημένη ερημία του χορού με τα δικά τους φοβικά σύνδρομα, αποκάλεσαν το ζεϊμπέκικο «εξουσιαστικό χορό», που περιέχει, δήθεν, μια «αόρατη απειλή». Είδαν, φαίνεται, κάποιον σκυλόμαγκα να χορεύει και τρόμαξαν. Όμως, και έναν κυριούλη αν ενοχλήσεις στο βαλσάκι του, κι αυτός θα αντιδράσει.
4. **Το ζεϊμπέκικο δεν είναι γυναικείος χορός.** Απαγορεύεται αυστηρώς σε γυναίκα να εκδηλώσει καημούς ενώπιον τρίτων, είναι προσβολή γι' αυτόν που τη συνοδεύει. Αν δεν είναι σε θέση να ανακουφίσει τον πόνο της, αυτό τον μειώνει ως άντρα και δεν μπορεί να το δεχτεί. Και στο μάτι δεν κολλάει.  
Μια γυναίκα δεν είναι μάγκας, είναι θηλυκό ή τίποτα. Κι ένας άντρας, πρώτα αρσενικό και μετά όλα τ' άλλα. Αυτό είναι το αρχέτυπο. Κι αν το εποικοδόμημα γέρνει καμιά φορά χαρωπά, η βάση μένει ακλόνητη. Εξαιρούνται οι γυναίκες μεγάλης ηλικίας που μπορεί να έχουν προσωπικά βάσανα: χηρεία ή πένθος για παιδιά. (Κι όμως είδα σπουδαίο ζεϊμπέκικο από δύο γυναίκες, τη Λιλή Ζωγράφου, που αυτοσχεδίαζε έχοντας αγκαλιάσει τον εαυτό της από τους ώμους με τα χέρια χιαστί σαν αρχαία τραγωδός και μια νεαρή πουτάνα σ' ένα καταγώγιο των Τρικάλων, πιο αυτεξούσια απ' όλους τους αρσενικούς εκεί μέσα.)
5. **Η μεγάλη ταραχή είναι οι χωρικοί.** Σε πλατείες χωριών, με την ευκαιρία του τοπικού πανηγυριού ή άλλης γιορτής, κάτι καραμπουζοκλήδες ετεροδημότες χορεύουνε ζεϊμπέκικο στο χώμα, προφανώς για να δείξουνε στους συγχωριανούς τους πόσο μάγκες γίνανε στην πόλη. Οι άνθρωποι της υπαίθρου δεν έχουν μπει στο νόημα κι ούτε μπορούν να εννοήσουν. Τα δικά τους ζόρια είναι κυκλικά, έρχονται, περνάνε και ξαναέρχονται σαν τις εποχές του χρόνου. Δεν είναι όλη η ζωή ρημάδι. Γι' αυτό χορεύουν εξώστρεφα, κάνουν φούρλες, σηκώνουν το γόνατο ή όλο το πόδι, κοιτάνε τους γύρω αν τους προσέχουν, χαμογελάνε χορεύοντας. Μιλάνε με τον Θεό των βροχών και του ήλιου, όχι τον σκοτεινό Θεό του χαμόσπιτου και των καταγωγίων.
6. **Δεν γίνεται καν λόγος για το τσίρκο που χορεύει επιδεικτικά, σηκώνει τραπέζια με τα**



**δόντια και ισορροπεί ποτήρια στο κεφάλι του.** Η τη φρικώδη καρικατούρα ζεϊμπέκικου που παρουσιάζουν οι χορευτές στις παλιές ελληνικές ταινίες και προσφάτως στα τηλεοπτικά σόου.

### γ) ο χορευτής

Το ζεϊμπέκικο είναι κλειστός χορός, με οδύνη και εσωτερικότητα. Δεν απευθύνεται στους άλλους. Ο χορευτής δεν επικοινωνεί με το περιβάλλον. Περιστρέφεται γύρω από τον εαυτό του, τον οποίο τοποθετεί στο κέντρο του κόσμου. Για πάρτη του καίγεται, για πάρτη του πονάει και δεν επιζητεί οίκτο από τους γύρω. Τα ψαλίδια, τα τινάγματα, οι ισορροπίες στο ένα πόδι είναι για τα πανηγύρια. Το πολύ να χτυπήσει το δάπεδο με το χέρι «ν' ανοίξει η γη να μπει». Και, όσο χορεύει, τόσο μαυρίζει. Πότε μ' ανοιχτά τα μπράτσα μεταρσιώνεται σε αϊτό που επιπίπτει κατά παντός υπεύθυνου για τα πάθη του και πότε σκύβει τσακισμένος σε ικεσία προς τη μοίρα και το θείο.

### δ) οι περί τον χορευτή

Τα παλαμάκια που χτυπάνε οι φίλοι ή οι γκόμενες καλύτερα να λείπουν. Ο πόνος του άλλου δεν αποθεώνεται. Το πιο σωστό είναι να περιμένουν τον χορευτή να τελειώσει και να τον κεράσουν. Να πιούνε στην υγεία του, δηλαδή να του γιάνει ο καημός που τον έκανε να χορέψει.

### ε) αντί επιλόγου

Ειπώθηκε πως το ζεϊμπέκικο σβήνει. Ο αρχαϊκός χορός της Θράκης που τον μετέφεραν οι ζεϊμπέκηδες στη Μικρά Ασία και τον επανέφεραν στην Ελλάδα οι πρόσφυγες του 1922 έχει ολοκληρώσει τον ιστορικό του κύκλο, δεν έχει θέση σε μια νέα κοινωνία με άλλα αιτήματα και άλλες προτεραιότητες. Μπορεί και να γίνει έτσι. Αν χαθούν η αδικία, ο έρωτας και ο πόνος, αν βρεθεί ένας άλλος τρόπος που οι άντρες θα μπορούν να εκφράζουν τα αισθήματά τους με τόση ομορφιά και ευγένεια, μπορεί να χαθεί και το ζεϊμπέκικο. Όμως βλέπεις μερικές φορές κάτι παλικάρια να γεμίζουν την πίστα με ήθος και λεβεντιά που σε κάνουν να ελπίζεις όχι απλώς για τον συγκεκριμένο χορό, αλλά για τον κόσμο ολόκληρο.

Δ. Χαριτόπουλος, εφημ. Τα Νέα, 14-9-2002

### Το έθιμο των Ζεϊμπεκίων – Άνω Σύρος

Κατά τη διάρκεια του καρναβαλιού στην Άνω Σύρο διοργανώνεται και το έθιμο των Ζεϊμπεκίων. Τα Ζεϊμπέκια είναι ένας **πολεμικός χορός** που χόρευαν αντρικά ζευγάρια και θέμα έχει την απαγωγή της Νύφης, γυναίκας του πρώτου Καπετάνιου. Είχαν πλάι κρεμασμένη οπλισμένη θήκη και στη διάρκεια του χορού άρπαζαν με σβελτάδα το κοντομάχαιρο κι έγγραφαν στον αέρα θεαματικές κινήσεις ή σχεδίαζαν εντυπωσιακές φιγούρες, στην προσπάθεια να μαχαιρώσει ο ένας τον άλλον. Έκαναν βήματα μπρος, βήματα πίσω γι'άμυνα και στριφογύριζαν. Όσοι παρακολουθούσαν το χορό χειροκροτούσαν ενθουσιασμένοι. Η στολή των χορευτών ήταν κατ'άλλους φουστάνελα , και κάποιοι άλλοι μιλούν για βράκα χρωματιστή. Δηγούνται πως φορούσαν στο κεφάλι καλπάκι κόκκινο με πούλιες, είχαν στα πόδια γκέτες (κιουζουλούκια).

Από πληροφορίες που έχει συλλέξει ο κ. Σολάρης Νίκος, δάσκαλος χορού στο Λύκειο Ελληνίδων ο παραπάνω χορός χορευόταν στις Απόκριες από ομάδα 20-40 ατόμων. Υπήρχε ο πρώτος Καπετάνιος, ο δεύτερος καπετάνιος και ο τρίτος καπετάνιος που τον αποκαλούσαν **Μουσταφά**. Ακόμη υπήρχε η **αρχιχανούμισσα** (άνδρας ντυμένη Νύφη), ένας ή δύο αράπηδες ένας κυνηγός, φρουρός του καπετάνιου και τα ζεϊμπέκια. Πρώτος καπετάνιος οριζόταν ο καλύτερος χορευτής ο οποίος αναλάμβανε να μάθει τους χορούς σε όλους που αποτελούσαν την ομάδα. Πριν απ' αυτή

την εκδήλωση μασκαράδες σε μικρές ομάδες γύριζαν τον οικισμό της Απάνω Χώρας σκορπώντας το γέλιο. Από το πρωί της Κυριακής άρχιζαν τα Ζειμπέκια να ξεχύνονται στα στενά της Άνω Σύρου με τραγούδια και χορούς .

Τα Ζειμπέκια χόρευαν μέσα σε κύκλο που είχε χαράξει χάμω, με το σπαθί του, ο Αράπης. Χόρευαν Χασάπικο, Χασαποσέρβικο και Ζειμπέκικο. Σε κάποιο σημείο του χορού ο Αράπης βρίσκει την ευκαιρία να φιλήσει την Νύφη και να την απαγάγει. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τον Καπετάνιο και στέλνει τον κυνηγό να τους πιάσει. Ο Καπετάνιος στη συνέχεια καταδικάζει τον Αράπη γι' αυτό που έκανε σε θάνατο δια πυράς.

Άλλες ομάδες κατέβαιναν απ' την κορφή του Λόφου στο κέντρο της πόλης (Ερμούπολης) και εκεί συνεχιζόταν το πανηγύρι μέσα σε μια χαρούμενη ατμόσφαιρα. Τα Ζειμπέκια συνόδευαν όργανα από κιντέλι (μπουζούκι με 2 χορδές), τραμπούκα (τουμπερλέκι πήλινο με δέρμα σκύλου) και ντέφι. Στους χορούς που ακολουθούσαν στην Πιάτσα ή Ντανελάκι το κεντρικό σημείο της Απάνω Χώρας χόρευαν πολλά ζευγάρια χορευτές ή από ένα κάθε φορά. Κι ο χορός γινόταν μέσα σε μια έξαλλη ατμόσφαιρα.

Το έθιμο αυτό αναβιώνει μέχρι και σήμερα και φέτος θα γίνει στις 18 Φεβρουαρίου το βράδυ στην Άνω Σύρο.

## ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

10-12 – 2008

### Το ρεμπέτικο

### Το ρεμπέτικο και η λογοτεχνία

1. Α. Παπαδιαμάντη: *«Ο γείτονας με το λαγούτο»*

A) Εισαγωγικά

B) Το κείμενο: *«Ο γείτονας με το λαγούτο»* ( διήγημα 1900)

2. Κ. Παλαμά: *«Οι καημοί της λιμνοθάλασσας»*

A) Ανατολή (ποίημα)  
(το κείμενο)

**Το ρεμπέτικο**

**11-12-2008**

**1. Το ρεμπέτικο και η λογοτεχνία**

**A. Παπαδιαμάντη: Ο γείτονας με το λαγούτο**

**Εισαγωγικά**

Το διήγημα «*ο γείτονας με το λαγούτο*» του Α. Παπαδιαμάντη δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά στο φύλλο της 25.12.1900 της εφημερίδας «*Σκριπ*» των Αθηνών. Ανήκει στον κύκλο των «αστικών» διηγημάτων του μεγάλου πεζογράφου, τα οποία έχουν για ήρωες τους ανθρώπους των φτωχών και υποβαθμισμένων συνοικιών της Πρωτεύουσας, με τους οποίους συναναστράφηκε ο ίδιος ζώντας τον περισσότερο χρόνο της ζωής του εδώ, έξω από τους καλλιτεχνικούς και λογοτεχνικούς κύκλους της εποχής του. Σε απόλυτη αντιστοιχία με τα διηγήματα που αναφέρονται στη γενέτειρα του τη Σκιάθο, στα διηγήματα αυτά ο Παπαδιαμάντης μας παρουσιάζει τη φτώχεια, τις αδυναμίες αλλά και, το μεγαλείο συχνά των απλών μεροκαματιάρηδων της πόλης. Ο ηθογραφικός τους χαρακτήρας, η γλώσσα τους, ο περιβάλλον χώρος αλλά και, η οπτική θεώρηση από μέρους του συγγραφέα της συμπεριφοράς των ηρώων τους είναι η ίδια με αυτή που συναντάμε σ' όλα τα έργα του, εάν φύγουμε από τα έργα της πρώτης περιόδου του, ιστορικά μυθιστορήματα, ως επί το πλείστον και νουβέλλες. Το κείμενο μας είναι παρμένο από την κριτική έκδοση του Ν.Δ.Τριανταφυλλόπουλου. Σε μερικές περιπτώσεις, ωστόσο, δεν ακολουθείται η συγκεκριμένη κριτική έκδοση αλλά εκδοχές της παλιότερης έκδοσης του Βαλέτα. Αυτό ισχύει ιδίως για τις τούρκικες λέξεις και παροιμίες.

Οι τουρκικές παροιμίες εξηγούνται από τον ίδιο τον συγγραφέα. Οι φίλοι των ρεμπέτικων μπορούν να αναγνωρίσουν κάποιους στίχους αδέσποτων και παραδοσιακών τραγουδιών.

**A. Παπαδιαμάντη: Ο γείτονας με το λαγούτο (1900)**

Ο νέος νοικάρης που είχεν ενοικιάσει την κάμαραν την μεσανήν, κοντός, κυρτός, μεσόκοπος, είχεν ένα μεγάλο λαγούτο, μακρύ, πλατύ. Έκυπτε διά να ξεκλειδώσει την θύραν του, κρατών υπό μάλης το λαγούτο, το οποίον έφραυε το έδαφος.

Ποτέ δεν ήρχετο ωρισμένην ώραν εις το δωμάτιόν του. Πότε πολύ ενωρίς, πότε πολύ αργά, άλλοτε έλειπεν όλην την νύκτα κι εκοιμάτο την ημέραν. Πότε ήτον νηστικός, πότε εφαινετο να είναι «αποκαής». Δεν είναι βέβαιον αν έπινε χασίς, φαίνεται όμως ότι έπινε πολύ ρακί. Ήτον Τουρκομερίτης. Ωνομάζετο Βαγγέλης.

Τα άλλα οικήματα, έξ-επτά δωμάτια χαμόγεια, εις γραμμήν, όλα παμπάλαια, τρώγλαι, άλλα χωρίς παράθυρα, όλα σχεδόν με σαθρούς τους τοίχους, κατείχοντο από διαφόρους. Υπήρχον δύο ή τρεις μπεκιάρηδες, μία οικογένεια με πέντε ή έξ παιδιά, μία νέα ζωντοχήρα, η Κατερνιώ η Πολίτισσα, ξενοδουλεύουσα, ζώσα κατά το φαινόμενον ολομόναχη· και το μέσα δωμάτιον εις τον μυχόν της αυλής κατείχεν η σπιτονοικοκυρά κυρα-Γιάνναινα, χήρα με την κόρην της, την Δημητρούλαν. Η μάνδρα με τα πενιχρά οικήματα έκειτο εις τινα πάροδον, ανάμεσα στου Ψυρρή και στου Τάτση.

Όταν επαρουσιάσθη εις την σπιτονοικοκυράν ο Βαγγέλης διά να ενοικιάσει το δωμάτιον, επαρουσιάσθη ως μπεκιάρης και ως μέλλων να ζει μοναχός του. Ύστερ' απ' ολίγας ημέρας της λέγει έξαφνα, ότι έχει μίαν γυναίκα και σκέπτεται να την φέρει εδώ. Η κυρα-Γιάνναινα αμέσως υπόπτεισεν, ότι θα είχε καμμίαν «λεγάμενη».

— Αυτά δεν τ' ακούω εγώ, του λέγει· εσύ μου είπες πως είσ' εργένης· για εργένη σ' έβαλα. Αν εννοείς να μου φέρεις εδώ καμμιά παστρικά, πολύ σε παρακαλώ να μου αδειάσεις την κάμαρα ... σαν τελειώσει ο μήνας που έχεις πληρώσει.

Την νύκτα, όταν ήρχετο κάποτ' ενωρίς, προ του μεσονυκτίου, συνήθως δεν είχεν ύπνον. Ήναπτε το φως, επεριπάτει, εξηπλώνετο στο κρεβάτι κι ελιανοτραγουδούσε ή τούρκικα ή ντόπια κουτσαβάκικα:

*Βασίλω μ', κάτσε φρόνιμα,  
σαν τ' άλλα τα κορίτσια...*

*Ρήνα μου, Κατερίνα, μη φαρμακώνεσαι,  
σου δίνω το βοτάνι...*

Είτα εμονολόγει επί ώραν πολλήν, ολίγας δε απεσπασμένας φράσεις κατώρθουν ν' ακούουν οι γείτονες.

Μωρέ κόσμος, ντουνιας ! ... μπεκιάρης, σου λέει ο άλλος ... Μην έχεις, λέει, καμμιά

λεγάμενη; ... Σ' ερωτώ εγώ, κυρά μου, τι έχετε σεις, και τι κάνετε σεις; ... Ο κόσμος είναι τροχός, ρόδα που γυρίζει, κυρά μου ... *μπου ντουινιά τσαρκ φελέκ!* ... Έννοια σου, εγώ, μωρή, δε σ' αφήνω, δε σ' απαρατάω *εσκή ντοστ ντουσμάν ολμάζ!* ... Παλιός φίλος, οχτρός δε γένηται. Έννοια σου, κι η τιμή τιμή δεν έχει ... Είναι τιμημένες, λέει, τιμημένες, κυρά μου ... Κι έχει τιμολόγιο, μαθές, η τιμή; Μια γροσάρα, ένα μπεσλίκι, ένα εξάρι, ένα εικοσάρι, μια λίρα, ως πόσα έχει; Ένα λιμοκοντόρο, ένα διπλό, ένα τάλλαρο, ένα εικοσιπεντάρικο, ένα κατοστάρικο, παραπάνω, πόσα έχει; ... Να σου πω εγώ πόσα έχει ... Εκατό χιλιάδες χάρτινες δραχμές η αρχόντισσα της Αθήνας, εκατό χιλιάδες λίρες η αρχόντισσα της Πόλης, η πιο μεγάλη χανούμισσα, ένα εκατομμύριο λίρες η εφτακρατόρισα, δέκα εκατομμύρια η Σουλτάνα ... Αυτό είναι το τιμολόγιο! ...

Επί τινά λεπτά έπαυε ν' ακούεται η φωνή του. Είτα και πάλιν ήρχιζε να μονολογεί:

— Έχουν αξία όλα τ' άλλα πράγματα, κυρά μου, εις έναν κόσμο, που μόνον οι παράδες έχουν τιμή; ... Αχ! κεφάλι, κεφάλι, που θέλεις χτύπημα στον τοίχο αυτόν τον ραγισμένο, στο ντουβάρη, αυτό το μουχλιασμένο, το βρώμικο ... Πότε θα βάλεις γνώση; ... Έπρεπε να ζει διακόσια, πεντακόσια χρόνια ένας άνθρωπος, για να μπορέσει να καταλάβει καλά τον κόσμο... Σαν ζαναγένω νύφη, ξέρω και καμαρώνω ... Καλά το λεν οι Αγάδες εκεί πέρα — μωρέ, πού είστε, τ' άγια χώματα; ... Του Ρωμιού η γνώση ύστερα έρχεται ... *Γιουννανίν ακίλ σοραντάν γκελίορ!*

Μίαν πρωίαν η κυρα-Γιάνναινα, καθώς εξήλθε πρωί-πρωί, είδε να ξεμυτίζει απ' την πόρτα του Βαγγέλη ένα κεφαλάκι μικρό, ξεσκούφωτο, με κάτι κορδέλες και φιόγκους στα μαλλιά, ν' ανεμίζει ένα φουστανάκι, και να γλιστράει εις το χαλικόστρωτον της αυλής έδαφος και να φεύγει ως αστραπή. Της εφάνη να ήτον μία γυναικούλα, σουφρωμένη, μικρόσωμος, σχεδόν γριούλα.

Τότε έκαμεν αυστηράς παρατηρήσεις εις τον Βαγγέλην. Αυτής δεν της χρειάζονται τα τοιούτα. Δεν ανέχεται να κακοσυστηθεί στην γειτονιά το σπίτι της. Και θα της κάμει την χάρη να της αδειάσει την γωνιά.

Η νοικάρισσα, η Κατερνιώ η Πολίτισσα, κάτοχος του δευτέρου δωματίου καθώς έμβαινες από την αυλόπορτα, ήτον θαρρετή κι ελεύθερη γυναίκα. Είχεν αρχίσει να χωρατεύει ολίγον με τον Βαγγέλην, άκακα να τον πειράζει. Μίαν πρωίαν, καθώς έβγαινε εκείνος με το λαγούτο από την κάμαρη, του ήρπασε με θάρρος το λαγούτο, το ακούμβησεν επί του βραχιονός της, κι εδοκίμαζε με το πλήκτρον να βγάλει φωνάς.

— Έ! καημένη, κυρ Βαγγέλη! ... δεν είσαι και συ, κανέννας μερακλής ... δεν σ' ακούσαμε καμμιά βραδιά να μας παίζεις κι εδώ τίποτα ... Είναι καμπόσοι βιολιτζήδες τόσο μερακλήδες, που καλύτερα παίζουν μονάχοι τους, όταν τους έρχεται το κέφι, παρά όταν τους δίνουν οι άλλοι παράδες.

— Ησύχασε, κυρά μου, κι ο λύκος τη φωλιά του δεν τη μολύνει ποτέ! ... Εδώ η κυρα-Γιάνναινα, δεν της αρέσουν τα παιγνίδια, μήτε τα λαλούμενα.

Η Κατεριώ έβαλε το λαγούτο πλάγιον επί του στέρνου της, κι έκαμνε τάχα πως το παίζει.

— Άφησέ το, κυρά μου, μη το καταπιάνεσαι! ... Δεν είναι για τα χεράκια σου...

Όταν ο Βαγγέλης, την νύκτα της ίδιας ημέρας, ευρέθη ότι είχε πίνει πολύ ρακί και κρασί, τότε ενθυμήθη την πρωινήν μικράν σκηνήν με την Κατεριώ, την ζωντοχήραν, και φαίνεται ότι έδωκε την ερμηνείαν, την οποίαν ήθελε να δώσει σύμφωνα με τους καπνούς της ώρας εκείνης.

Επανήλθε διά να κοιμηθεί την μίαν μετά τα μεσάνυκτα. Καθώς εμβήκεν από την αυλόπορταν, εστάθη παρά την δευτέραν θύραν και κατ' αρχάς εγρουτσάνισε δύο ή τρεις φθόγγους με το πλήκτρον επί του λαγούτου, είτα με τους όνυχας ήρχισε να γρουτσανίζει και την σανίδα της θύρας.

— Άνοιξε, Μαριώ μ', την πόρτα! ... Έ! Κατεριώ μ'! άνοιξε.

Η Κατεριώ, ή εκοιμάτο, ή έξυπνη ήτο, δεν έδωκεν απάντησιν. Ο Βαγγέλης ήρχισε να μονολογεί έξωθεν της θύρας:

— Ξένοι στα ξένα, κυρά μ' ! ξενάκια όλοι είμαστε. «Πού να καθίσω, να ξενυχτίσω;» ... Αχ! Είναι κακός ο κόσμος, κυρά μ' ! δεν μπορεί να πει κανείς τον πόνον του! ... Σεβντάς, άχτι, καημός, μαράζι, ντέρτι, μεράκι, βάσανο, κυρά 'μ! ... «Σ' αφήνω την καλή νυχτιά, πέσε γλυκά κοιμήσου! Και στ' όνειρό σου! ...»

Ούτε φωνή, ούτε ακρόασις. Ο Βαγγέλης απεχώρησεν· ήνοιξε την ιδίαν θύραν του, δύο πόρτες παραπέρα, κι έμεινεν άγρυπνος, μονολογών, μορμυρίζων και σιγοτραγουδών, ως το πρωί.

Είτα εκοιμήθη έως το μεσημέρι. Όταν εξύπνησεν, ήκουσε την Κατεριώ απ' έξω να διακωδωνίζει προς τας άλλας γειτονίσσας το συμβάν της νυκτός, ως κωδωνοφόρος αρετή, είδος κροταλίου. Και πάλιν, αν ήτο βεβαία ότι κανείς άλλος δεν είχεν ακούσει, είναι αμφίβολον αν θα έλεγε τίποτε.

Αλλ' η υπόληψις της, βλέπετε, και το «ο κόσμος είναι κακός», την έκαμνον να θορυβεί.

Ο Βαγγέλης από το δωμάτιόν του ήκουε την φωνήν της Κατεριώς, ήτις διεμαρτύρετο λέγουσα :

— Και ποια είμ' εγώ ! ... Θάρρεψε πως ήμουν καμμιά σαν τα μούτρα του, ο χαμένος! ... Αν δεν του σπάσω το κεφάλι του, να το κάμω μακρουλό και κούφιο και πλακαρό, σαν το λαγούτο του, να μη με λένε Κατεριώ.

Ο οργανοπαίκτης, αισθανόμενος μεγάλην καρηβαρίαν, συνάμα δε και φόβον κι εντροπήν, δεν εξήλθεν ως το βράδυ. Σαν ενύκτωσε και δεν ήκουε πλέον φωνάς, ούτε πατήματα έξωθεν της θύρας του, απετόλμησε να εξέλθει.

Η κυρα-Γιάνναινα, η οποία, φαίνεται, τον παρεμόνευε, τον σταματά και του λέγει:

— Αύριο, το δίχως άλλο, να βρεις κάμερα, να κουβαλιστείς ! ... Ας μην ετελείωσε κι ο μήνας ! ... καλύτερα έχω να σου δώσω πίσω τα λεπτά, όσα κάνει για τις μέρες του μηνός που μένουνε. Δεν θέλω εγώ ιστορίες μες στο σπίτι μου, ακούς; ...

— Να βρω κάμερα και φεύγω, κυρά ! ...

Δεν επρόφθασε να τελειώσει τον λόγον, και, πατ, κιούτ ! του έρχονται δύο κατακεφαλιές εκ των όπισθεν. Η Κατερινιώ, με ελαφρόν βήμα, είχε πλησιάσει εκ των νότων, κι εννοούσε να εκδικηθεί διά την προσβολήν.

— Φχαριστώ, κερά μου ... μη χειρότερα !

Ο Βαγγέλης εφυλάχθη, προέτεινε το λαγούτο ως ασπίδα και η οργίλη γυνή δεν επρόλαβε να του καταφέρει άλλην.

— Θέλησα να σου κάμω μια πατινάδα, κυρά μου· μονάχη σου το ζήτησες ... είπες, γιατί να μην παίζω όταν είμαι μονάχος, όπως κάνουν οι μερακλήδες. Εγώ σου είπα, με το λαγούτο να μην καταπιάνεσαι.

Άπορον πώς είχε τόσην ετοιμότητα. Ίσως να είχε προμελετήσει την απόκρισιν ταύτην, κατά τας ώρας της μοναξίας.

Την νύκτα δεν επανήλθεν ο Βαγγέλης και καθ' όλην την επιούσαν, είτε ηρεύνα είτε όχι διά να εύρει δωμάτιον, δεν εφάνη. Την εσπέραν, αφού ενύκτωσε, παρουσιάζεται έξαφνα μία γυνή, άγνωστος εις τους εν τη οικία, ευρίσκει την σπιτονοικοκυράν και την κόρην της εν υπαίθρω εις την αυλήν και λέγει «καλησπέρα».

Είτα ερωτά:

— Εδώ κάθεται ο Βαγγέλης, ο λαουτιέρης ;

Η κυρα-Γιάνναινα αργά-αργά απήντησεν:

— Εδώ κάθεται, μα αύριο θα φύγει, θα κουβαλισθεί.

— Απόψε θα έρθει ;

— Δεν ξέρω.

— Γιατί ; Πώς γίνεται, να μην έρθει να κοιμηθεί;

— Δεν ξέρω, χριστιανή μου· δεν έχω την έννοια του.

— Δεν είσαι τουλόου σου, η σπιτονοικοκυρά ; Και πώς γίνεται να μην ξέρεις;

Τρέχει, μαθές, τίποτε ;

— Κάτι πολλά ρωτάς, κυρά, μας σκότισες, είπε λαβούσα τον λόγον η Δημητρούλα, η κόρη της Γιάνναινας.

— Σώπα συ, την επέπληξεν η μάννα της.

— Θέλω να τον περιμένω εδώ, ως που να 'ρθει, είπεν η ξένη.

Αι γυναίκες δεν απήντησαν.

— Εγώ είμ' εξαδέλφη του, προσέθηκεν η νεωστί ελθούσα.

— Δεν μας μέλει πως είσαι ξαδέρφη του, εμορμύρισεν η Δημητρούλα.

— Τι είπες, κυρά ;

— Τίποτε.

— Λοιπόν, σας πειράζει τίποτε, να καθίσω εδωδά να τον περιμένω; Η Γιάνναινα έσεισε τους ώμους.

— Ποια είναι η κάμαρή του, σας παρακαλώ;

Η Γιάνναινα διά χειρονομίας της έδειξε την θύραν του δωματίου του οργανοπαίκτη. Η ξένη ελθούσα εκάθισεν εκεί, εις το κατώφλιον.

— Μαμά, πες της να πάει από εκεί που 'ρθε, υπέβαλεν η Δημητρούλα εις την μητέρα της· εμείς τον έχουμε για διώξιμο αύριο, και θα μας κουβαλά εδώ τις ξαδέρφες του! ...

Η γραία ήτον συλλογισμένη.

— Μα δεν ετελείωσε ο μήνας για να κλείσει το νοίκι .. Τι να κάμω, ξέρω κι εγώ; ... Θέλεις να τρέχουμε στις αστυνομίες; ... Όποιος έχει κάμαρες και νοικιάζει, τον μπελά του βρίσκει ... έχει να κάμει με λογίων-λογίων ανθρώπους, κορίτσι μου ...

Η νεωστή ελθούσα εκράτει μικράν δέσμη, την οποίαν δεν είχεν ιδεί τέως η Γιάνναινα και η κόρη της, επειδή η ξένη την είχεν αποθέσει, κατά συγκυρίαν ίσως και χωρίς να ξεύρει, ακριβώς πλησίον της κλειστής θύρας του Βαγγέλη. Είτα, όταν εκάθισεν εις το κατώφλιον, ετράβηξε την δέσμη ταύτην πλησιέστερος προς εαυτήν.

Η Δημητρούλα είδε το κίνημα, κι εψιθύρισεν εις την μητέρα της. Τότε η Γιάνναινα :

— Άκουσε να σου πω, κυρά, εφώναξε· βλέπω κι έχεις ρούχα· μην είσαι για ξενύχτι απόψε εδώ; ... Δεν έχουμε κανένα χάνι εμείς! ... Αλλού να κοπιάσεις! ... Τον εξάδερφό σου, τι τον έχεις, τον έχουμε για ζύσιμο αύριο ...

Η γυνή μετά τινα σιωπήν απήντησε :

— Δεν ξέρω κι εγώ, αν θα κοιμηθώ απόψ' εδώ ή όχι! ... Ο ίδιος θα μου πει... Εγώ τα 'χω αλλού τα ρούχα μου ... Αυτά που βλέπεις δεν είναι ρούχα ... Να τον ιδώ μόνο και μπορεί να με οδηγήσει αλλού να φύγω ...

— Δεν είναι ρούχα, αμμή, τι είναι; εφώναξεν η Δημητρούλα.

Η ξένη δεν απήντησεν εις τούτο, μόνον επέφερεν:

— Εγώ δεν θέλω να σας παραβαρύνω, κυρά· εγώ δεν είμαι κακή γυναίκα. Λυπούμαι αν δεν τα 'χετε καλά με το Βαγγέλη, αλλά τι φταίω εγώ;

Πράγματι, εκείνο το οποίον εφαινετο ως δέσμη ήσαν τέσσαρες ή πέντε όρνιθες και πετεινοί, δεμένοι από τους πόδας, και τυλιγμένοι εις μέγα πλατύ ράκος. Την στιγμήν εκείνην ηκούσθη ο κλωγμός των ορνίθων.

— Μαμά, κόττες έχει! είπεν η Δημητρούλα.

— Α! ήρθες, βλέπω, με τις κόττες σου, κυρά.

Την ιδίαν στιγμήν εφάνη εις το σκότος και εις την ασθενή ανταύγειαν του νυσταλέου φανού του δρομίσκου η σκιερά μορφή του Βαγγέλη, εισελθόντος από την αυλόπορταν.



— Α! καλώς σε ήυρα, εξάδερφε, εφώναξεν η ξένη, πάραυτα αναγνωρίσασα αυτόν.

Ο Βαγγέλης με λίαν ταπεινόν ήθος και τρόπον εξηγήθη δι' ολίγων λέξεων ότι η ελθούσα είναι πράγματι εξαδέλφη του, ότι ηναγκάσθη να ξενοικιάσει το δωμάτιον, όπου εκατοικούσεν, επειδή είναι διά ταξίδι, αύριον ή μεθαύριον, και η σπιτονοικοκυρά της είχε σπεύσει να το προενοικιάσει, ότι τα ρούχα της δεμένα τα έχει αφήσει εις φιλικήν οικίαν και ότι, αφού κι αυτός, άμα εύρει δωμάτιον θα μετοικήσει, ας επιτρέψει η κυρα-Γιάνναινα να μείνει κι η εξαδέλφη του μίαν νύκτα εδώ· εάν πάλιν η κυρα-Γιάνναινα επιμένει ότι πρέπει να φύγη αυτός, πριν τελειώσει ο μήνας, αύριον, χωρίς άλλο, θα εύρει δωμάτιον και θα φύγει, κι αυτός κι η εξαδέλφη του. Μια βραδιά είν' αυτή.

Η Γιάνναινα σχεδόν συνεκινήθη από τον ταπεινόν τρόπον του Βαγγέλη, αλλά δεν ήθελε να το δείξει· ίσως επειδή ενόμιζεν ότι δεν αρμόζει εις μίαν οικοκυράν, οπού έχει σπίτια κι ενοικιάζει, να φαίνεται δεικνύουσα συμπάθειαν προς εκείνους οι οποίοι «δεν έχουν στον ήλιο μοίρα», καθώς κάμνουν άλλαι γυναίκες του δρόμου.

— Τι να κάμουμε, πλέον ! ... είπε με στρυφνόν τρόπον.

Αλλ' ο τρόπος αυτός δεν ήρρεσεν εις τον Βαγγέλην, όθεν ούτος έσπευσε να προσθέσει :

— Ξέρεις, απ' το νόμο δεν έχεις κανένα δικαίωμα, τα γνωρίζω εγώ αυτά, ας είμαι και Τουρκομερίτης ... Όσο δικαίωμα έχω εγώ να εξετάζω ποιοι και πόσοι έρχονται στο σπίτι σου και τι τους έχεις, αν είναι γενιά σου ή όχι, άλλο τόσο έχεις και συ να εξετάζεις ποιόν μπάζω στην κάμαρα, αφού το νοίκι σου το 'χω πληρωμένο. Μπορείς μόνον έξωση να μου κάμεις, με προθεσμία ... Μα εγώ σε παρακαλώ με το γλυκό, επειδή πλιότερο ψωμί τρώεται με το μέλι, που λέγει ο λόγος, για να 'μαστε εξηγημένοι φιλικώς ... Κι αν εσφάλαμε πάλι κι εμείς, συμπαθάτε μας και Θεός σχωρέσ' σας.

Η ξένη, η νεοφερμένη, όσον ολίγον και αν την είδεν η Γιάνναινα εις το σκότος, εις την ανταύγειαν του φανού της οδού, καθώς ήτον ανοικτή η αυλόπορτα, δεν ήτον, ήτο βεβαία η Γιάνναινα, η ίδια με την γυναικούλαν εκείνην, την μισόγριαν και σουφρωμένην, που είχεν ιδεί να βγαίνει ένα πρωί, με ανεμίζον το φουστανάκι της, από την πόρταν του Βαγγέλη. Εν τούτοις, ούτε αυτή, ούτε η Δημητρούλα, η κόρη της, ούτε οι δύο νοικάρισσες, επίστευσαν εις την εξαδερφοσύνην της.

Εγκατεστάθη μέσα εις το χαμόγειον του Βαγγέλη, και δεν έφυγεν ούτε την επιούσαν, ούτε την μεθεπομένην, ούτε την άλλην ημέραν. Πάντοτε έλεγε πως θα φύγει αύριον, και το αύριον δεν είχε ποτέ τελειωμόν. Ωμιλούσε δια τα ρούχα της, διά τα έπιπλά της, τα οποία είχεν ακουμβημένα προσωρινώς εις ένα σπίτι, και θα πάει να τα πάρει, και πού να τα βάλει, και πού να τα κουβαλά ... και θα φύγει αύριον διά ταξίδι ... Τα ίδια επεβεβαίωνε και ο «εξαδέλφος» της ο Βαγγέλης.

Η κυρα-Γιάνναινα καθημερινώς σχεδόν τού υπενθύμιζεν ότι πρέπει να εύρει δωμάτιον να φύγει· ετελείωσεν ο μήνας, ο προπληρωμένος, και σαν ήρχισεν ο δεύτερος, ο άνθρωπος με το λαγούτο εδικαιολογείτο λέγων ότι δεν πληρώνει, επειδή θα μετοικήσει, και επιφυλάσσεται να πληρώσει μόνον τις μέρες, οπού θα έκαμνεν να δίδει την ημέραν, καθ' ην έμελλε να μετακομισθεί εις άλλο οίκημα.

Κατ' ευτυχίαν το δωμάτιον είχεν έν μικρόν υπόγειον, πολύ ρηχόν, μισό μπόι το βάθος, με μίαν κλαβανήν. Εκεί κάτω έβαλεν η ξένη τις κόττες της, να κατιάσουν. Είπεν ότι ονομάζεται κυρα-Σταυρούλα. Εκείθεν κάθε βράδυ, κάθε μεσάνυκτα και κάθε πρωί, σχεδόν πάσαν ώραν τής νυκτός και τής ημέρας, ελαλούσαν βραχνοί και μεγαλόστομοι οι δύο πετεινοί. Σχεδόν δεν άφηναν κανέναν νοικάρην να χορτάσει τον ύπνον, τόσον δυνατά και τόσον συχνά ελαλούσαν. Κι οι κόττες ανάμεσα εκακάριζαν. Κι οι δύο πετεινοί με τις τρεις κόττες ετρέφοντο κι επάχυναν καλά εκεί μέσα.

Η κυρα-Σταυρούλα δεν τας άφηνε ποτέ να εξέρχονται εις την αυλήν. Κι η ίδια δεν εξήρχετο ποτέ να κάμει τρία βήματα ως την αυλόπορταν, διά να ψωνίσει τίποτε από κανένα γυρολόγον ή μανάβην, χωρίς να κλειδώσει καλά την θύραν, και να βάλει το κλειδί εις την τσέπην της.

Αι τέσσαρες γυναίκες, η σπιτονοικοκυρά μαζί με την κόρην της, η Κατερνιώ η ζωντοχήρα, κι η κυρα-Μήτραινα, η μήτηρ της μισής δουζίνας παιδιών, έκαμαν μέγαν συνασπισμόν και σταυροφορίαν εναντίον της Σταυρούλας. Δεν επίστευον εις την εξαδερφοσύνην της, την εσκυλόβριζαν, την έλεγαν ότι είναι κι αυτή μια «από κείνες». Δεν την άφηναν να προκύψει εις την θύραν, χωρίς να ζητήσουν να εύρουν αφορμήν καυγά εναντίον της. Τέλος απαιτούσαν να ξεκουμισθεί, να τους αδειάσει την γωνιά, να ξεβρωμήσει απ' εκεί αυτή κι οι κόττες της.

Ο εξάδελφός της, πότε ήρχετο την νύκτα, πότε έλειπεν. Αυτή του έκαμνε παράπονα κατά της οικοκυράς και των γειτονισσών.

— Τι κόσμος είν' αυτός, καλέ ;

Ο Βαγγέλης πότε εμορμύριζεν εναντίον των, πότε εσιώπα. Συνήθως είχε το λαγούτο υποκάτω από την μασχάλην του, καθώς υποκάτω από τα σκέλη του ο σκύλος την ουράν.

Μίαν εσπέραν, ότε έγινε ραγδαιοτάτη και διαρκής βροχή, η στέγη όλων των σαθρών χαμογείων διέρρευσε. Το πάτωμα έγινε λίμνη. Όλων τα οθόνια εβράχησαν. Ο Βαγγέλης έλειπε την νύκτα. Ήλθε το πρωί, ευρίσκει το στρώμα και τα σκεπάσματα της κλίνης όλα βρεγμένα, και αρχίζει πικράν επίπληξιν κατά της εξαδέλφης του.

— Μήπως και τα δικά μου δεν θα βράχηκαν τάχα, εκεί που βρίσκονται; είπε μεγαλοφώνως, ίσως διά να την ακούουν έξω, η Σταυρούλα. Να, και το παπλωματάκι μου, κοίτα, πώς έγινε!

Ευρέθη να έχει πάπλωμα, ενώ όταν επρωτοήρθε δεν είχεν άλλο τίποτε παρά τις κόττες. Αλλά φαίνεται ότι ο εξάδελφός της τής είχε φέρει από άγνωστον μέρος, εν τω μεταξύ, αυτό το

πάπλωμα.

Από την ημέραν εκείνην ήρχισε μεγάλη γρίνια και φαγούρα μεταξύ του Βαγγέλη και της εξαδέλφης του. Την άλλην ημέραν την παρεκάλεσεν αποτόμως να φύγει, τέλος πάντων, επειδή κι αυτός θέλει να φέρει εδώ «την γυναίκα του», να ζήση σαν άνθρωπος, να νοικοκυρευθεί.

Τότε η Σταυρούλα, παραδόξως, επεκαλέσθη την υποστήριξιν των άλλων γυναικών, των τέως ασπόνδων πολεμίων της. Σαν ήκουσαν εκείναι ότι την διώχνει, διά να φέρει την «λεγάμενη», (η οποία, καθώς εσυμπέρανε μετά μεγάλης πιθανότητας η Γιάνναινα, θα ήτον εκείνη την οποίαν είχε ιδεί να προβάλλει μίαν πρωΐαν από την πόρταν του Βαγγέλη), έγιναν «το ένα τους» μαζί με την Σταυρούλαν, κι εκήρυξαν πόλεμον κατά του Βαγγέλη και των σχεδίων του. Τώρα διά πρώτην φοράν επηγγέλοντο ότι επίστευον εις την συγγένειαν της Σταυρούλας.

— Ακούς! να διώχνει, ο πρόστυχος, την εξαδέλφη του, για να μας κουβαλήσει εδώ την παλιοπατσαβούρα ! ...

Όθεν, μετά δύο ή τρεις ημέρας, ο λαγουτιέρης, βλέπων ότι «ουδέν ωφελεί, αλλά μάλλον θόρυβος γίνεται», εμάζωξε τα ρούχα του, επήρε την κασσελίτσαν του στον ώμον, το λαγούτο του υπό την μασχάλην, κι επήγε να βρει, «την γυναίκα του, να νοικοκυρευθεί».

Τώρα έμεινεν η Σταυρούλα κυρίαρχος του δωματίου. Η ειρήνη εφαινετο πλέον βεβαία εντός της αυλής. Πλην αμέσως, την άλλην ημέραν, η Γιάνναινα κι η κόρη της, η Μήτραινα, η Κατερνιώ, όλαι ευρούσαι ως πρόφασιν το σκούπισμα της αυλής, το λάλημα των πετεινών, ή οτιδήποτε, ήρχισαν πάλιν σφοδροτάτην καταφοράν εναντίον της ξένης.

Ποτέ αυτή δεν ήκουσε τ' όνομά της. Όλα τα παρεγκώμια, όσα δεν υπήρχον εις κανέν εκδεδομένον λεξικόν, της έρριπτον κατάμουτρα.

— Η κοτταρού, η κοκοτταρού, η κοκουρού ! ... η χαρχαλού, η πετειναρού !... η μουρλουλού, η ζουρλουλού !...

Και όλος ο ατελείωτος ορμαθός των εις «ού».

Την παρίστων μόνον ως αποτυχούσαν ερωμένην του λαγουτιέρη, η οποία δεν μπόρεσε να τον βαστάξει πλησίον της, κι εκείνος τής έφυγε ... και καλά που έκαμε !

Εν τοσούτω, μετ' ολίγας ημέρας, φθίνοντος Σεπτεμβρίου η Σταυρούλα άδειασε το δωμάτιον, και φαίνεται ότι ανεχώρησε πράγματι από τας Αθήνας. Δύο ή τρεις ημέρας πριν φύγει οι πετεινοί δεν είχαν ακουσθεί εις την αυλήν. Ολίγον μετά την αναχώρησίν της συναντά ο Βαγγέλης πλησίον εις την Βλασσαρού, όπου μετώκησεν, ένα από τους νοικάρηδες της κυρα-Γιάνναινας και του λέγει :

— Η δασκάλα πήρε τον διορισμό της, και μας έφυγε ... πάει στα χωριά του Βόλου ... Είδες δα, κι εκείνη η Γιάνναινα, κι οι άλλες εκεί, τι κόσμος ! Πώς την εσκυλόβριζαν άδικα την καημένη.

Τότε μόνον διά πρώτη φοράν ηκούσθη ότι η «πετειναρού» ήτο δασκάλα. Ο άνθρωπος ακούσας είπεν αφελώς μέσα του :

— Α! ήτον δασκάλα! ... Γι' αυτό είχε τους κοκόρους! Σε κανένα Τμηματάρχη θα τους κουβάλησε.

### 1. Κ. Παλαμά: «Οι καημοί της λιμνοθάλασσας»

Ο Κ. Παλαμάς δημοσίευσε την ποιητική του συλλογή «Καημοί της λιμνοθάλασσας» το 1912, προέρχεται από τα νεανικά βιώματά του, όταν ζούσε στο Μεσολόγγι.

#### Ανατολή

Γιαννιώτικα, σμυρνιώτικα, πολιτικά,  
μακρόσυρτα τραγούδια ανατολίτικα,  
λυπητερά,  
πώς η ψυχή μου σέρνεται μαζί σας!  
Είναι χυμένη από τη μουσική σας  
και πάει με τα δικά σας τα φτερά.

Σας γέννησε και μέσα σας μιλάει  
και βογγάει και βαριά μοσχοβολάει  
μια μάννα' καίει το λάγνο της φιλή,  
κ' είναι της μοίρας λάτρισσα και τρέμει,  
ψυχή όλη σάρκα, σκλάβα σε χαρέμι,  
η λαγγεμένη Ανατολή.

Μέσα σας κλαίει το μαύρο φτωχολόι,  
κι όλα σας, κ' η χαρά σας, μοιρολόι  
πικρό κι αργό'  
μαύρος φτωχός και σκλάβος και ακαμάτης,  
στενόκαρδος, αδούλευτος, - διαβάτης  
μ' εσάς κι εγώ.

Στο γιαλό που του 'φυγαν τα καϊκια,  
και του 'μειναν τα κρίνα και τα φύκια,  
στ' όνειρο του πελάου και τα' ουρανού,  
άνεργη τη ζωή να ζούσα κ' έρμη,  
βουβός, χωρίς καμιάς φροντίδας θέρμη,  
με το νου,  
όσος φτάνει σα δέντρο για να στέκω  
και καπνιστής με τον καπνό να πλέκω  
δαχτυλιδάκια γαλανά'  
και κάποτε το στόμα να σαλεύω  
κι απάνω του να ξαναζωντανεύω  
το καημό που βαριά σας τυραννά

κι όλο αρχίζει, γυρίζει, δεν τελειώνει.  
Και μια φυλή ζη μέσα σας και λιώνει  
και μια ζωή δεμένη σπαρταρά,  
γιαννιώτικα, σμυρνιώτικα, πολιτικά,  
μακρόσυρτα τραγούδια ανατολίτικα,

λυπητερά.